

A TURJÁNVIDÉK TÁJFÖLDRAJZA

JANATA Károly

*Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, 1121 Budapest, Költő u. 21.
E-mail: janata.karoly@gmail.com*

A dolgozat ismerteti a kötetben tárgyalt terület tájföldrajzi helyzetét, földtani és felszínalaktani állapotát. A kistájhatárok – nem túl következetesen – felszabdalják a Duna–Tisza köze keleti részén Budapesttől csaknem a déli országhatárig húzódó, hasonló genetikájú és megjelenésű sávot, ismertetésük megkönnyítheti a kötet tanulmányainak földrajzi értelmezését. A dolgozat kitér a kistájak azonosságaira, valamint azokra a jellemzőkre, amelyek általában nem tárgyai a konzervációbiológiai, vagy természetmegőrzési irodalomnak, de tájalakító tényezőként fontosak, valamint bemutatja a sávban lévő védett és Natura 2000 területek földrajzi helyzetét.

Kulcsszavak: közigazgatási határok, tájföldrajz, települések, természetvédelmi kezelés illetékeségi határai

BEVEZETÉS

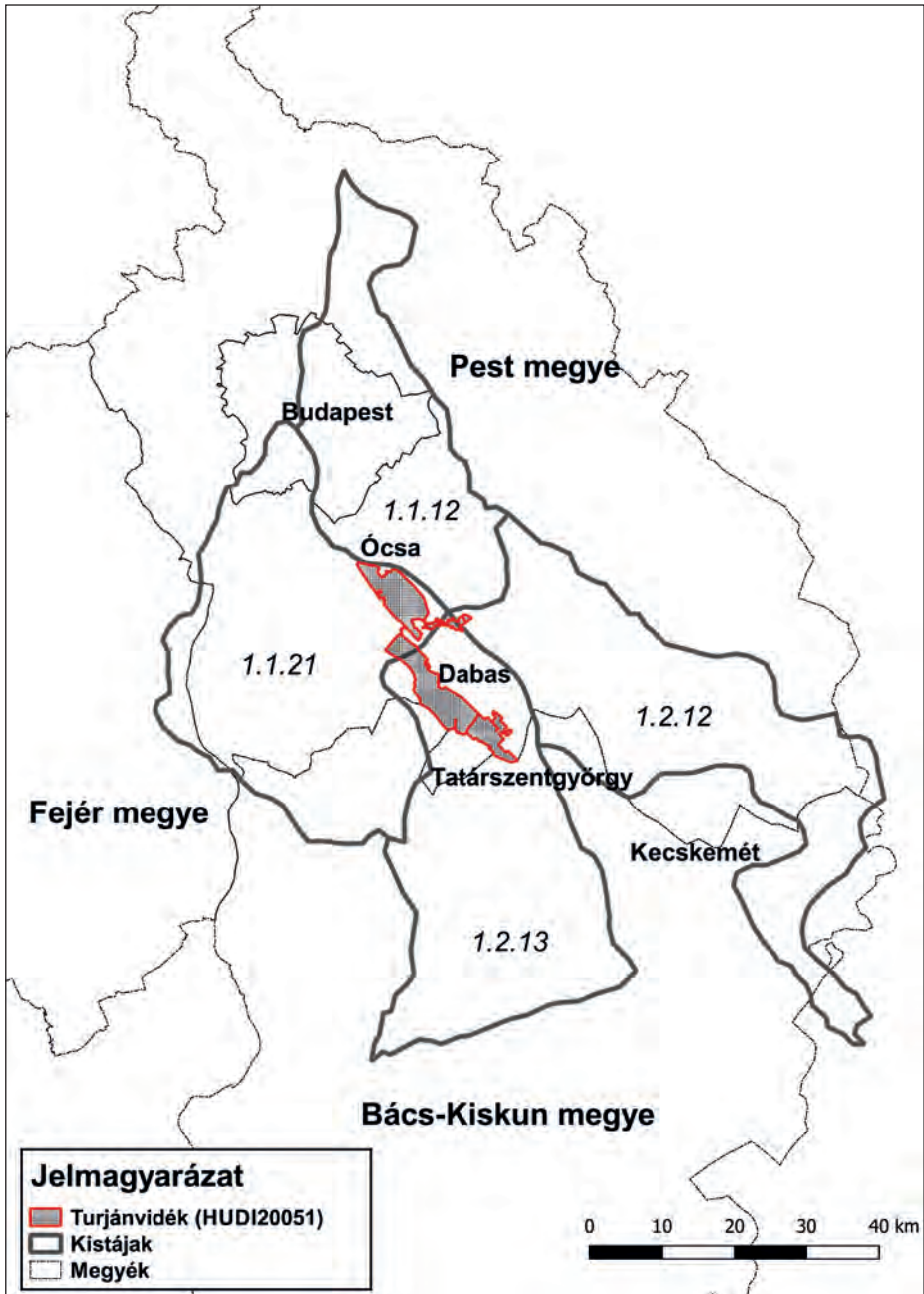
A Turjánvidék nem önálló kistáj, nem tájföldrajzi kategória. Területén több kistáj is osztozik. A jelenleg érvényes kistájhatárok egymástól természetföldrajzi és geomorfológiai szempontból sarkalatosan különböző ökotópokat, mikro-tájakat, tájfragmentumokat csoportosítanak, önkényesnek tűnő módon. Az önkényesség a struktúrájukban, szerkezetükben nagyon hasonló vagy azonos területek szétdarabolásában is tetten érhető. Ha igaz is, hogy a jellegükben alaposan különböző kistájfragmentumok mai képe azonos genétika, azaz hasonló eredetű eróziós és akkumulációs hatások eredménye, a fenti kijelentés még akkor is meggondolandó. A kistájhatárok kérdésében már első országos szintű kidolgozásuk idején (MAROSI és SOMOGYI 1990), sőt már az 1960-as évektől komoly szakmai vita volt, amely máig tart. A viták oka nyilván a téma rendkívüli komplexitásában kereshető, egy-egy határvonal megállapításában számtalan, köztük természetföldrajzi és társadalom-földrajzi, egymásnak gyakorta ellentmondó szempontnak kell érvényesülnie, a prioritásokat pedig az egyes szerzők többnyire eltérően – sokszor saját részdiszciplinájuk elveit előtérbe helyezve – rangsorolják. Ezért nehéz olyan definíciót megfogalmazni, amely az egyes kistájak genetikájára, fizikai, biológiai és társadalmi meghatározóinak minden

részletére érvényes (MEZŐSI és BATA 2011). Tovább bonyolítja az amúgy is nehéz problémát az, hogy a kistájak nem különülnek el egymástól éles határral, ilyesmi legfeljebb a közigazgatási és országhatárok esetében működik; a természet (és ebben az esetben a kultúra, tehát az emberi tevékenység is) sokkal inkább fokozatos átmenetekkel jellemezhető, a „fuzzy” elmélet alapján. A tájfeldrajzi határok ezért legfeljebb a hierarchia nagytáj és középtáj szintjén tekinthetők vitathatatlanak, illetve jó néhány hierarchikus szinttel lejjebb: ökotóp és nanochor szinten. Dömsödi meghatározása szerint a kistájak „*a legkisebb homogén tájak azonos genesisű és felépítésű térelemei, amelyeken: a vízellátottság, a növényborítottság és a talajtakaró teljesen azonos*” (DÖMSÖDI 2010). A tárgyalt terület kistájaira ez a meghatározás már első, felületes rátekintéssel cáfolható, főként az „azonos” meghatározásnak nem felelnek meg, annál jóval heterogénebb elemekből állnak össze. Az egyes kistájakon belül egymástól jelentősen különböző tájelemek vannak, ráadásul e tájelemek megszakítatlanul húzódnak végig több kistájon, sőt több középtájon is. Mindenesetre a tájfeldrajzi ismertetést arra kell alapoznom, hogy a hasonló kifejlődésű kistájak sok szempontból azonos jellegeket mutatnak a fizikai, élőhelybeli kép mellett a humán hatások tekintetében is: a terület (amelynek jelentős részét magas természetvédelmi értékkel jellemezhetjük) mai állapota az évszázadok óta itt élő ember keze munkája, tájalakító tevékenysége nyomán alakult ki, amely az egész területen hasonló volt. Emellett figyelemmel kellett lennem arra is, hogy a befoglaló kistájak a közvetlen tárgyalt területekétől jelentősen eltérő elemeket is tartalmaznak, amelyeket le kellett választani.

A tájfeldrajzi bemutatás során következetesen használom a *Magyarország kistájainak katasztere* két kiadásában (MAROSI és SOMOGYI 1990, DÖVÉNYI 2010) bevált struktúrát, vagyis a domborzat, földtan, éghajlat, vízrajz, növényzet és talajok bemutatását követően térek ki a településhálózat, a közlekedési szerkezet, majd a népességi mutatók ismertetésére. A könnyebb azonosítás érdekében a tájfeldrajzi egységek említésekor megadom azok kataszteri számát is. Bár a fent említett műben nem szerepel, de jelen tanulmánykötet szempontjából fontos szerkezeti elem a dolgozat utolsó fejezete, mely a természetvédelem tájfeldrajzi vonatkozásairól vet fel néhány gondolatot és tényt.

TÁJFÖLDRAJZI ISMERTETÉS

Tájfeldrajzi szempontból a vizsgált terület az Alföld nagytájba tartozik, de több kistájcsoporthoz és kistáj osztozik területén. A Turjánvidék ismertetése során közülük négy fontos. Az 1.1 Duna menti-síkság középtájhoz tartozik a Pesti-hordalékkúpsíkság (1.1.12) és a Csepeli-sík (1.1.21). Délkelet felé az 1.2 Duna–Tisza

1. ábra. A kötetben tárgyalt terület a megye- és kistájhatárokkal (azonosítók magyarázata a szövegben) (forrás: DÖVÉNYI 2010, geo.kvvm.hu/tir)

közi síkvidék középtáj része a Pilis–Alpári-homokhát (1.2.12), valamint a Kiskunsági-homokhát (1.2.13). A területet dél felé hasonló geomorfológiájú kistájak követik: az 1.1.22 Solti-sík, alatta az 1.1.23 Kalocsai-Sárköz, illetve a Kiskunsági-homokhátat dél felől határoló Bugaci-homokhát (1.2.14) (1. ábra). Továbbhaladva dél felé, az országhatárig (1.3 Bácskai-síkvidék középtáj), sőt azon túl is hasonló karakterű kistájak csatlakoznak (DÖVÉNYI 2010).

Földtani, felszínalaktani jellemzés

A Duna a pleisztocén idején (a Günz–Mindel-interglaciálistól) a jelenlegi medertől kelet felé folyt, körülbelül a mai Duna-völgyi-főcsatorna vonalában. A jelenlegi meder elfoglalása egészen fiatal földtörténeti esemény, kb. 6–7000 éves (PÉCSI 1959). Ez után a jégkori meder helyén néhány km szélességben, és mintegy 100–120 km hosszúságban (Pest és Nemesnádudvar között) mély fekvésű területek: mocsarak, lápok, tavak maradtak meg. Az ilyen területek régies, de ma újjászületett elnevezése a „turján”, amelynek jelentése a Czuczor Gergely és Fogarasi János által szerkesztett *A magyar nyelv szótára* (CZUCZOR és FOGARASI 1862) szerint: „Bozótos, zombékos láp, ingovány, dsindsa, gyíngya. Gyöke valószínűleg azon túr, mely fölturt, fölhányt földet, zombékot jelent, minthogy a turján helylyel-közzel [sic] csakugyan zombékos szokott lenni, kivált midőn a benne járó barmok fölvágják s mintegy föltúrják.”

Az egész sávot, a mély fekvésű vizes területekkel és a hátakkal, buckasorokkal együtt folyami hatások (erózió és akkumuláció) alakították ki. A Turjánvidék ennek a láperdőkből, láprétekből és tavakból álló sávnak az északi része, amely körülbelül Soltig tart, ettől délre a hasonló genetikájú és geomorfológiájú területek az Örjeg (vagy Örjeg) nevet viselik, amelynek jelentését Pesty Frigyes hasonlóképpen magyarázza (BÍRÓ és mtsai 2015). Az É–D irányú sáv legkevesebé degradálódott részein védett természeti területek és Natura 2000 területek lettek kijelölve.

A főcsatorna keresztezte kistájak átlag 94–130 m közötti tengerszint feletti magasságúak, magasabb térszínek csak a keleti részekén találhatók. Alapjukat paleozoós-mezozoós formációkra települt harmadidőszaki rétegek alkotják, amelyeket a dunai hordalékkúp jégkori durvaszemcsésű üledéksora fed, belemélyedő, elhagyott meanderekkel és a szegélyükön felépült parti dűnékkel. Ennek megfelelően mély fekvésekben lápos, mocsaras területek, láprétek, a magasabb részekén pedig homokbuckák határozzák meg a terület felszínalaktanát.

A terület klímája

Az éghajlat a Péczely-féle területi típusbeosztás szerint mindegyik kistáj esetében mérsékeltlen meleg-száraz. A napos órák száma dél és délkelet felé emelkedik: északon 1910–1940 óra, de a Kiskunsági-homokháton meghaladja az évi 2000 órát is. Az éves átlaghőmérsékletek is hasonlóak: 10,2–10,5 °C, a tenyészidőszakban pedig 17,0–17,5 °C között mozognak, mindkét mutató esetében enyhe emelkedés tapasztalható dél felé. A csapadékösszeg 520–550 mm közötti, de ebből a tenyészidőszakra csupán 290–310 mm esik. Az ariditási index ennek megfelelően 1,20–1,35, az érték dél felé emelkedik (DÖVÉNYI 2010). Ladányi szerint az 1901-től 2005-ig terjedő időszakban az éves átlagszapadék mintegy 50 mm-rel csökkent, míg az átlaghőmérséklet közel 1 °C növekedést mutatott (LADÁNYI 2010).

Vízrajz

A vízrajzra a mesterséges medrek – csatornák – nagy aránya a jellemző, ezek vízjárása szintén mesterségesen befolyásolt, általában kora nyári árvizekkel, az év többi részében pedig kisvizekkel jellemezhető. Legfontosabbak közöttük az 1929-ben épült Duna-völgyi-főcsatorna, valamint a Duna–Tisza-csatorna 1950-es évekre megépült Dabas–Sáriig tartó 22 km-es szakasza. A felsoroltakon kívül fontos szerepe van a XXX. csatornának, valamint a XX. csatornának. A rendszer nagy mennyiségű ár- és belvíz levezetésére képes, öntözési lehetőséget nyújt, bár a magas költségek miatt ezzel nem élnek a helyi gazdák. Az utolsó öntözőtelepeket a hatvanas évek végén építették (KAJCSA 2015). A vízállások többsége mesterségesen létesített: a szabályozás idején levágott holtágak, valamint bányagödörök, tározók. A vízgyűjtő-gazdálkodási alegység területén itt működik a legtöbb kavicsbánya, összes vízfelületük a felhagyottakkal együttesen megközelíti az 1600 ha kiterjedést. A nyílt talajvízfelszíneken a párolgás igen nagy, éves átlagban 700 mm, míg az éves csapadék még a legesősebb években sem éri el az 560 mm-t. A fokozott párolgás az egyébként is legfeljebb szemiaridnak tekinthető terület további szárazodását okozza, és így a lápi-mocsári élőhelyek fennmaradását veszélyezteti.

A talajvíz az egész területen kalcium-magnézium-hidrogénkarbonátos jellegű, nitrát elsősorban a települések közelében mutatható ki, itt helyenként a szulfáttartalom is magas, akár 300 mg/l is lehet a 60 mg/l területi átlaggal szemben. A keménység általában 25 NK°. A talajvízszint süllyedése az egész területre jellemző, különösen a magasabb térszíneken. A jelenség dél felé haladva erősödik: saját tapasztalataim szerint a Homokhát jelentős területein már a 2000-es évek elejére kiszáradtak az ásott kutak.

A rétegvizek közül a legfelsőt csapolják meg az artézi kutak, amelyek száma az 1970-es évektől folyamatosan nő (a tendencia fő oka a talajvíz elszennyeződése és az említett vízszintsüllyedés). Ez a vízadó réteg 50–100 m mélységben helyezkedik el, többnyire nem éri el a 100 m-t, vízadó kapacitása helyenként még jelentős, bár a növekvő igénybevétel miatt folyamatosan csökken.

A közcsatorna-hálózat csak a Pesti-hordalékkúpsíkságon épült ki megfelelő mértékben, délen, a homokhátakon a települések többsége csatornázatlan (nem beszélve a kiterjedt tanyavilágról), így a felszín alatti vizek veszélyeztetettsége magas.

Talajok

A terület taljai minden kistájban gyakorlatilag azonosak, különbség csupán az egyes talajtípusok arányában mutatkozik. A talajtani képre a mozaikosság a jellemző, a tengerszint feletti magasság és a kitétttség függvényében váltakoznak kisebb-nagyobb foltokban a különböző talajtípusok.

A magasabb, 100 m feletti felszíneken az alapkőzet többnyire homok, amelyen elsősorban futóhomok és humuszos homok fejlődött ki. Homokon képződtek a barnaföldek is, amelyeken valaha mindenütt erdők álltak, ma jelentős részük szántóföldi műveléssel hasznosított.

Az egykori medrek helyén folyóvízi eróziós és akkumulációs hatások alakította alapkőzeteken, a folyami kavicsos és agyagokon lápos réti talajok és réti talajok, a peremeken csernozjom réti talajok képződtek. Dél felé egyre elterjedtebben jelennek meg a szikesedéssel jellemezhető típusok – mélyben sós réti csernozjom, sztyeppesedő réti szolonyec, réti szolonyec, és szolonyec-szoloncsák.

Növényzet

A jelen kötet számos tanulmánya a tárgyalt terület élőhelyeivel és növényzetével foglalkozik, ezért talán ki is lehetne hagyni ezek ismertetését a tájfeldrajzi sajátosságokról szóló dolgozatból. Ez az alfejezet azonban minden, a szakterületről megjelent munkában, így az 1990-ben Marosi Sándor és Somogyi Sándor szerkesztésében megjelent *Magyarország kistájainak katasztere* című (MAROSI és SOMOGYI 1990), a diszciplínát hazánkban megalapozó összefoglaló műben, valamint a Dövényi Zoltán szerkesztésében 2010-ben elkészült második, átdolgozott és bővített kiadásban (DÖVÉNYI 2010) hangsúlyosan szerepelt. A különbség a két munka között csupán annyi, hogy a Marosi–Somogyi könyv még cönológiai taxonokkal mutatta be a kistájak növényzetét, a második kiadás

pedig a később kidolgozott Nemzeti Élőhely-osztályozási Rendszer (Á-NÉR) kategóriáit alkalmazta. A szakterület hagyományainak megfelelően egy rövid növényzeti áttekintést itt is adunk.

A négy kistáj növénytakarójának bemutatása szintén azt jelzi, hogy a vegetációtípusokat nem lehet a kistájhatárok mentén megvonni, elterjedésük sokkal inkább a vízellátottság, a talajok és a domborzat függvénye. Az előbbieket mellett meghatározó tényező az antropogén hatás is: a természetes növénytársulásokat nagykiterjedésű területeken mezőgazdasági kultúrák és erdészeti ültetvények váltották fel, de komoly területvesztést okozott a közlekedési hálózat és a beépített területek terjeszkedése, valamint a külszíni bányászat is. Az őshonos növénytársulások a spontán behurcolt vagy szándékosan betelepített idegenhonos özőnfajok terjeszkedésével is hátrányba kerültek.

A potenciális élőhelyek a magasabb fekvésekben, a homokbuckákon nyílt homokpusztagyeppek, homoki sztyepprétek, nyáras-borókások, az üdébb helyeken homoki tölgyesek, a mélyebb, vízjárta részeken pedig keményfaligetek, puhafaligetek, zombékosok, láperdők, mocsárrétek, nádasok, láprétek, délebbre szikes puszták voltak. A jobb minőségű termőhelyek természetes élőhelyeit legkésőbb az Árpád-korban, de valószínűleg már jóval korábban szántók, szőlők és gyümölcsösök váltották fel, ilyenek csak az intenzív hasznosításra kevésbé alkalmas részeken maradtak fenn. Ez a folyamat és a nyomában kialakult, kevésbé természetközeli élőhelyek terjedése az egész hasonló genetikájú sávon bekövetkezett, Budapesttől Mohácsig. A természeti területek évszázados csökkenése az élőhelyeken megtelepedett állatvilágra is kedvezőtlen hatással volt, a terület fajokban szegényedett, az intenzíven hasznosított területek pedig csak az emberhez jól alkalmazkodó kultúrákötető fajoknak nyújtanak megfelelő élőhelyet.

Településhálózat, közlekedésszerkezet

A települések jellemzően a kistájak magasabb térszínein, a buckás-hátas részeken létesültek, magasságuk általában 110 m feletti. A községhatárok több kistájra, esetleg középtájra is átnyúlnak. Alsónémedi határának fele a Csepeli-síkhöz, másik fele pedig a Pesti-hordalékkúpsíksághoz tartozik (1.1.12, 1.1.21). Ócsa és Inárcs esetében hasonló az arány a két említett kistáj között. A térség legnagyobb települése, Dabas városa több korábbi falu (Dabas, Sári, Felsőbesnyő, Gyón) határainak összeolvadásával kapta mai területét. Határa már nemcsak két kistájba, hanem két középtájba is beletartozik (1.1 Duna menti síkság és 1.2 Duna–Tisza közti síkvidék). Hasonló Kakucs és Tatárszentgyörgy tájféldrajzi helyzete is, de az előbbi határa már három kistájat érint (1.1.12, 1.2.12, 1.2.13).

Újhartyán két kistája (1.2.12, 1.2.13) a Duna–Tisza közti síkvidék középtájhoz tartozik. Örkény a kivétel: teljes határa a Kiskunsági-homokhát (1.2.13) területén fekszik. Csévharaszt szintén kivételt jelent: teljes területe egy kistájon belül található (1.1.12). A kistájhatárok nem követik a közigazgatási határokat, így a megyehatárokat sem.

A legészakibb kistáj, a Pesti-hordalékkúpsíkság (amely a kötetben tárgyalt területtől északabbra fekvő Budapest jelentős részét is magában foglalja) településszerkezete hármass – fővárosi-agglomerációs-vidéki – felosztást mutat, ezek a szerkezeti elemek jelentős mértékben eltérnek egymástól. A tárgyalt területhez tartozó rész egyértelműen a vidéki típushoz tartozik. A városok a többi kistáj esetén is inkább az agglomeráció övezetében alakultak ki. A külterületen élő népesség aránya viszont dél felé növekszik. A népsűrűség, hasonlóan É–D (–DK) irányban mutat erőteljes csökkenést.

A közlekedési hálózat általában arteriális, kivéve a Pesti-hordalékkúpsíkságot, amely csomópont jellegű, bár a tárgyalt területen már inkább ez is arteriális (kivéve az M0 idetartozó szakaszával érintett részt). A kötetben tárgyalt terület autópályák és főközlekedési utak között fekszik, érinti az M5 autópálya és az M0 autótút, valamint az 5-ös főközlekedési út. A közútsűrűség 37 és 23 km/100 km² között változik (DÖVÉNYI 2010). A vasútvonalak közül a Budapest–Kelebia, a Budapest–Debrecen és Budapest–Lajosmizse–Kecskemét fővonalak fontosak, forgalmuk nagy. A területen korábban üzemelő vasúti szárnyvonalakat megszüntették.

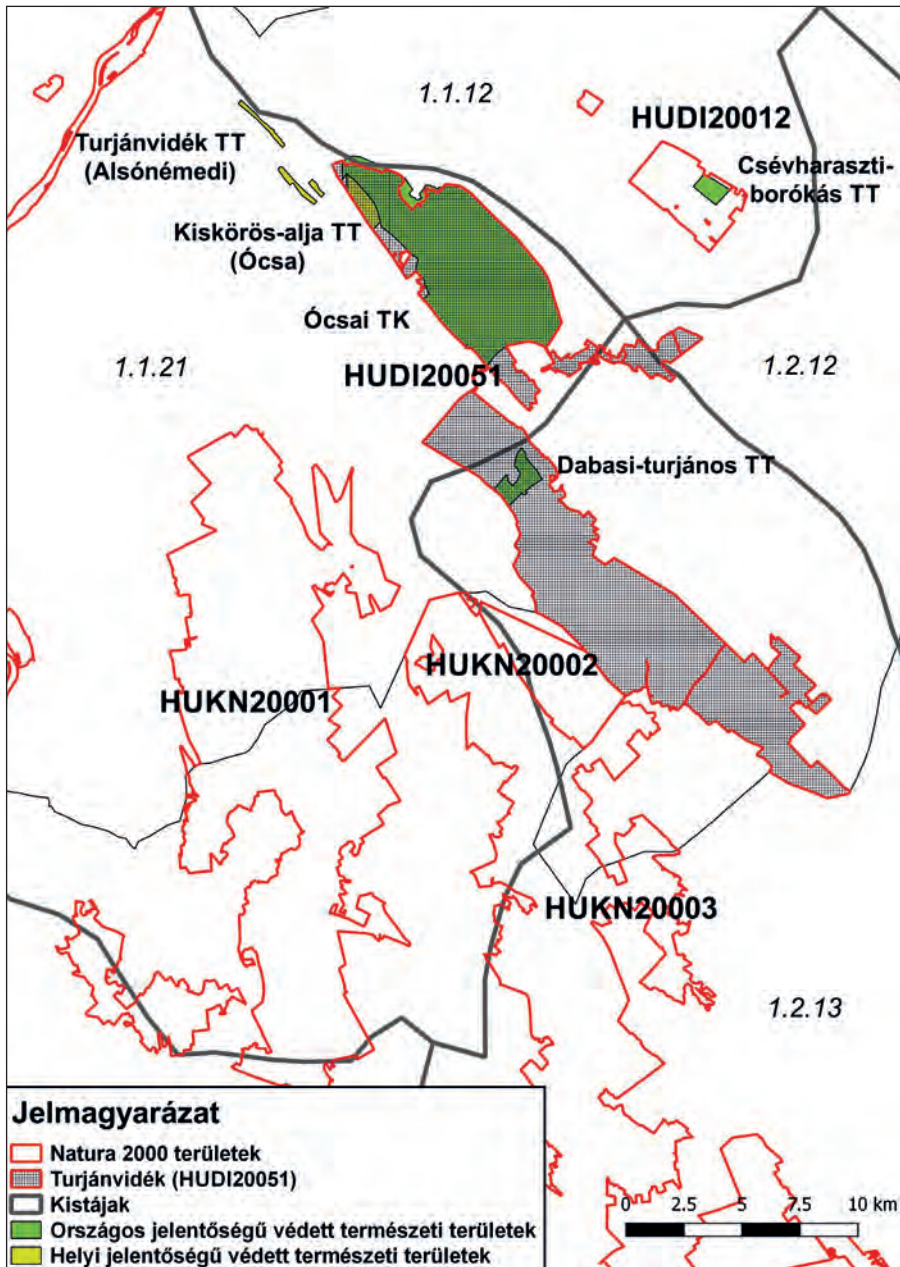
Népesség

Az egyes kistájakon belül és az összes bemutatott kistájra nézve is igaz, hogy délkelet felé, azaz a fővárostól és az agglomerációtól távolodva romló mutatókkal jellemezhető. Állítható ez a népsűrűség és az iskolázottság, valamint a foglalkoztatottság tekintetében, viszont nem igaz a koreloszlás esetében. A foglalkoztatottság legjobb esetben az országos átlagnak felel meg, dél vagy délkelet felé haladva azonban csökken. A Pesti-hordalékkúpsíkság átlagadatai pl. nem jellemzik a tárgyalt terület idetartozó részét sem: itt is jelentős a főváros és az agglomeráció torzító hatása, vagyis nem használhatók a kistájról közölt átlagadatok. A munkanélküliek aránya pl. 2007-ben a kistáj átlagában 2,5% volt, de a DK-i peremen ez a ráta meghaladta az országos átlagot, és 8–9%-ot mutattak ki. Hasonlóan csalókak az iskolázottság mutatói, és persze nagy különbség van a fővárosi, az agglomerációhoz tartozó városi települések, illetve a vidékinek tekinthető részek adatai között. A diplomások és középiskolát végzettek magas arányával csak a fővárosi és városi kistáj-részek jellemezhetők. A népsűrűség

még egy-egy kistájon belül is komoly különbségeket mutat, ez természetesen a főváros jelentős területét magában foglaló 1.1 középtáj két kistája esetében kivívó: az 1300, illetve 300 fő/km² mellett a peremi részeken akár 15 fő/km² érték is tapasztalható. Az etnikai összetétel homogénnek tekinthető: a magyar elem a domináns, kicsi a nemzetiségek aránya. A németiség Újhartyánban, a szlovákok Dabason alkotnak jelentős közösséget, létszámuk mindkét nemzetiség körében meghaladja az 1000 főt. Vallási téren a katolikusok aránya magas mindenütt: 45 és 70% között mozog. A reformátusok aránya szintén magas: 13 és 20% közötti, az evangélikusoké 2,5 és 8% körül változik. A korszerkezet tekintetében a tárgyalt területen viszonylag kedvező a helyzet, előregedés inkább csak a legurbanizáltabb részeken tapasztalható (DÖVÉNYI 2010).

A TERÜLET TERMÉSZETVÉDELMEINEK TÁJFÖLDRAJZI VONATKOZÁSAI

A jelen tanulmánykötet fő témáját a HUDI20051 Turjánvidék kiemelt jelentőségű természet-megőrzési terület kutatásában született eredmények adják. A bemutatott tájföldrajzi egységek területén azonban más Natura 2000 területek, országos és helyi jelentőségű védett természeti területek is vannak, amelyek jellegükben, az oltalmazott élőhelyek és fajok tekintetében nagyon hasonlóak. A Natura 2000 területek közül (kivételem nélkül kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területként) a Csepeli-sík (1.1.21) déli részén létesült a Felső-kiskunsági szikes puszták (HUKN20001), a Peszéri-erdő (HUKN20002) és a Felső-kiskunsági turjánvidék (HUKN20003), amely sok helyen közvetlenül határos a Turjánvidékkel. A HUKN20003 közel fele nyúlik át a Kiskunsági-homokhátra (1.2.13). A felsorolt, a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi kezelésében lévő Natura 2000 területek mellett a Pesti-hordalékkúpsíkságon találjuk a Csévharaszi homokvidék (HUDI20012) Natura 2000 területet, ahol a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság a természetvédelmi kezelő. Az országos jelentőségű védett természeti területek közül a legjelentősebb az Ócsai Tájvédelmi Körzet, kisebb méretű a Dabasi Turjános TT. A két védett terület teljes egészében a Turjánvidék Natura 2000 területhez tartozik. Előbbinek túlnyomó része a Csepeli-síkon helyezkedik el, és csak néhány hektáros területtel érinti a Pesti-hordalékkúpsíkságot, Ócsa határában. A Dabasi Turjános TT a város határában a Kiskunsági-homokhátra tartozó részén fekszik. Kisebbségi védett természeti terület a Csévharaszi-borókás TT, amely viszont a Csévharaszi homokvidék Natura 2000 terület része. Helyi jelentőségű védett természeti terület az Alsónémedi Turjánvidék TT három kisebb foltja, valamint Ócsán, a Kiskörös alja TT. A két természetvédelmi terület a Csepeli-sík részét képezi.

2. ábra. A Turjánvidék körüli közösségi, országos és helyi jelentőségű védett természeti területek (a site-kódok feloldása a szövegben) (forrás: DÖVÉNYI 2010, Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság)

Maga a Turjánvidék Natura 2000 terület kb. fele-fele arányban helyezkedik el a Csepeli-síkon, illetve a Kiskunsági-homokháton. Egy kis része viszont (Újhartyán határában) benyúlik a Pilis–Alpári-homokhát (1.2.12) kistáj területére (2. ábra).

A védett és közösségi jelentőségű területek száma legalább részben a hazai természetvédelem (szakmán kívülről meghatározott) szerkezetéből adódik. A két-szintes természetvédelem, a helyi és országos jelentőségű területek védetté nyilvánításában és természetvédelmi kezelésében tapasztalható különbségek a természetvédelmi törvényből adódnak. Azzal, hogy egy-egy közösség a számára fontos, de más szervek, főként az állami természetvédelem részéről esetleg el nem ismert értékeket a fenti törvény felhatalmazásával védetté nyilváníthat, nincs is semmi baj: a hazai védetté nyilvánítások történetében nem ritka az sem, hogy helyi érték-ként sikerült olyan fontos és magas természetvédelmi értékű területeket védetté nyilvánítani, amelyeket országos érték-ként az adott időszakban nem lehetett volna. A közösségi (uniós) természetvédelmi rendelkezések, a Madárvédelmi és Élőhelyvédelmi Irányelvek hazai jogrendbe illesztése, és az ezt követő védetté nyilvánítási munka eredményeként olyan helyi értékek is nemzetközi jelentőséget kaptak, amelyek hazai jogi szempontból nem számítanak országos jelentőségűnek.

A másik, a természetvédelem szerkezetéből adódó sajátosság a nemzeti park igazgatóságok működési területének megyehatárhoz igazítása, illetve az itt tapasztalható következetlenségek miatt alakult ki. Többnyire a működési terület határát képező megyehatár mentén okozhat problémát, de vannak ettől eltérő határkialakítások is, amelyek szintén zavarok forrásai lehetnek. Így adódik pl. az, hogy a Csepeli-síkon olyan területek nevében szerepel a Kiskunság földrajzi fogalom, amelyek a tájegységtől északabbra helyezkednek el. A két igazgatóság ugyanis osztozik Pest megye délkeleti területein.

ÖSSZEGZÉS

A tárgyalt terület tájféldrajzi szempontból főként kistáj szinten nagyon heterogén. Egyedül nagytáj szinten határozható meg vita nélkül, de már középtáj szinten adódhatnak kételyek, amelyek kistáj szinten már zavarok is lehetnek. Ez okozta azt, hogy a tájféldrajzi bemutatás során nem külön-külön, hanem a hasonlóságok, azonosságok és különbségek mentén lehetett a terület földrajzi sajátosságait bemutatni. A Turjánvidék és a közelében lévő, és dél felé folytatódó Natura 2000 területek hasonló genetikájú és hasonló élőhelyekkel jellemezhető egységes tájat alkotnak, amelyen a humán hatások is közel azonosak, ezért a védelmi feladatok is egyformák.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÍRÓ, Cs., BÍRÓ, M. és MÁTÉ, A (2015): A Turján-vidék és az Őrjeg természeti képe az elmúlt évszázadokban. – In: IVÁNYOSI SZABÓ, A. (szerk.): *A Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság negyven éve*. Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, Kecskemét, pp. 117–122.
- DÖMSÖDI, J. (2010): *Tájérendezés és tájvédelem*. – Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron, 18 pp. (tankonyvtar.hu) [Hozzáférés: 2017. július 28.]
- DÖVÉNYI, Z. (szerk.) (2010): *Magyarország kistájainak katasztere*. – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 876 pp.
- CZUCZOR, G. és FOGARASI, J. (1862–1874): *A magyar nyelv szótára*. – Emich, Pest, 1282 pp.
- KAJCSA, Zs. (2015): *A nagy tervek árnyékában. Duna–Tisza-csatorna története az építkezés megkezdésétől napjainkig*. – http://www.hidrologia.hu/vandorgyules/33/dolgozatok/word/0906_kajcsa_zsuzsa.pdf [Hozzáférés: 2017. május 25.]
- LADÁNYI, Zs. (2010): *Tájváltozások értékelése a Duna–Tisza közti Homokhátság egy környezet- és klímaérzékeny kistáján, az Illancson*. – Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 111 pp.
- MAROSI, S. és SOMOGYI, S. (szerk.) (1990): *Magyarország kistájainak katasztere. I–II*. – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1023 pp.
- MEZŐSI, G. és BATA, T. (2011): A földrajzi tájak határai. – *Földrajzi Közlemények* **135**(1): 33–43.
- PÉCSI, M. (1959): *A magyarországi Duna-völgy kialakulása és felszínalaktana*. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 346 pp.

LANDSCAPE GEOGRAPHY OF THE TURJÁNVIDÉK

Károly JANATA

Duna–Ipoly National Park Directorate, H-1121 Budapest, Költő u. 21, Hungary.
E-mail: janata.karoly@gmail.com

Landscape geographical, geological and geomorphological status of the investigated regions are presented. An overview of the inconsistently delineated but genetically and apparently similar regions and subregions stretching across the Danube–Tisza Interfluvium from Budapest to almost the southern border of the country is given to promote the geographical interpretation of other studies in this volume. The similarities of these subregions as well as those characteristics usually not discussed in conservation biological literature are explained, despite their importance with regards to the formation of a specific landscape. The geographical status of protected and Natura 2000 sites within this zone is also discussed.

Key words: geographical competence of conservation management, landscape geography, municipal boundaries, settlements